

JELENA POPOV

### POLITIKA GLAVNOG NOO VOJVODINE U PROSVETI I OBRAZOVANJU 1943—1945

Prosvetna politika Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine (GNOOV), od njegovog osnivanja (oktobar 1943) pa do kraja rata, zasnivala se na već utvrđenim principima i prosvetnoj praksi organa i organizacija narodnooslobodilačkog pokreta. Polazeći od avnojevskih odluka sa Prvog zasedanja u Bihaću 26. i 27. novembra 1942, u uslovima stvorene i dobrim delom učvršćene narodne vlasti, kulturno-prosvetna aktivnost i na području Vojvodine u 1943. godini dobija prve institucionalizovane oblike. Bili su to kulturno-prosvetni odbori, koji se s jeseni stvaraju u Sremu (najpre u njegovom istočnom delu) pri mesnim i sreskim narodnooslobodilačkim odborima, a od proleća 1944. i u drugim krajevima. Organizujući kulturno-prosvetnu delatnost na čitavom području Vojvodine, GNOOV je 28. marta 1944. uputio svim narodnooslobodilačkim odborima Okružnicu br. 3 u kojoj se, pored ostalog, kaže da kulturno-prosvetni odbori, u kojima »po mogućstvu treba da bude po jedno stručno lice« rukovode kulturno-prosvetnim radom na terenu »obuhvatajući njime čitavo stanovništvo«. »Jedinstvenost rukovodstva postiže se na taj način što u KPO ulazi po jedan predstavnik USAOJ-a i AFŽ-a koji u svojim organizacijama sprovode zajedničke odluke i prenose iz njih iskustva«. <sup>1</sup> Zadatak KPO je, prema tome, bio da objedinjavaju i usmeravaju rad svih organizacija NOP-a u oblasti kulture i prosvete. Pod njihovim rukovodstvom do kraja 1943. počele su da rade osnovne, tzv. *partizanske škole*. Prve su se pojavile na terenu istočnog Srema, na teritoriji rumskog i zemunskog sreza i do konačnog oslobođenja u Sremu je radilo preko 40 osnovnih škola sa ukupno 3.000 učenika i 72 učitelja. <sup>2</sup>

Na području Bačke i Banata specifični ratni uslovi, na prvom mestu malobrojni i nerazvijeni organi narodne vlasti, pomerili su otvaranje novih škola za kraj 1944. i početak 1945. godine, u vreme delovanja Vojne uprave za Banat, Bačku i Baranju. Čitavu kultur-

no-prosvetnu delatnost ovde je organizovalo i usmeravalo Prosvetno odeljenje Vojne uprave sa svoja dva odseka: za škole i za prosvetnu administraciju. I dok su se u Bačkoj osnovne škole otvarale postepeno, u zavisnosti od pomeranja fronta i napuštanja školskih zgrada od neprijateljske ili narodnooslobodilačke vojske, u Banatu su do kraja decembra 1944. osnovne škole proradile skoro u svim mestima.<sup>3</sup> Interesantno je da u ovo vreme partizanske škole u Vojvodini ne rade po istom nastavnom planu i programu. Istina, sve rade prema Uputstvu Prosvetnog odseka AVNOJ-a iz decembra 1942, ali se ipak nastavni program za osnovne škole u Sremu u znatnoj meri razlikuje od nastavnog programa za škole u Banatu, Bačkoj i Baranji.

Osnovne škole u Sremu su radile po nastavnom programu Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za istočni Srem iz 1943. godine.<sup>4</sup> U prvom razredu učenici su imali: 1. stvarnu nastavu (upoznavanje sa najbližom okolinom, sa životinjama, biljkama i stvarima, uvežbavanje manuelnih pokreta, crtanje i modeliranje); 2. uvežbavanje tehnike učenja, čitanje i pisanje; 3. upoznavanje sa brojevima do 20 i sve četiri računске radnje.

Za drugi razred program je predviđao: 1. proširenje znanja iz stvarne nastave, stečenog u prvom razredu i 2. proširenje brojnog niza do 100 sa sve četiri računске radnje, kao i upoznavanje sa razlomcima.

U trećem razredu učenici su sticali znanja iz šest predmeta: narodnog jezika, zemljopisa, poznavanja prirode, pouka o zdravlju, poljoprivrednih nauka i računa. Isti predmeti učili su se i u četvrtom razredu, ali sa većim obimom gradiva. To je, u stvari, bilo proširenje znanja stečenog u prethodnom razredu i upoznavanje sa čitavim nizom novih pojmova i pojava.<sup>5</sup>

Kao što se vidi u osnovnim školama u Sremu se u ovo vreme nije izučavala istorija, a isto tako ni veronauka, što nije bio slučaj i u ostalim oblastima Vojvodine.

Na području Banata, Bačke i Baranje škole su radile po nastavnim planovima i programima koji su važili do 6. aprila 1941. godine, ali uz korišćenje odobrenih (od strane vojnih i civilnih vlasti) udžbenika iz tog vremena. I ovde se, s obzirom na specifične uslove NOR-a i revolucije i ukupne revolucionarne promene u društvenom i političkom životu na oslobođenoj teritoriji, obnavljanje i organizovanje prosvetne delatnosti vršilo u skladu sa svim tim promenama i datim uslovima. Pored čitavog niza novina u tek ustrojennom školskom sistemu, od posebnog su značaja bile izmene u nastavnom planu i programu. Tako se u svim osnovnim školama na teritoriji Banata, Bačke i Baranje, a prema uputstvu Vojne uprave<sup>6</sup>, religijska nastava tj. veronauka mogla predavati samo jedan čas nedeljno i to kao neobavezni predmet u školskoj zgradi i pod nadzorom školskih vlasti. Zbog nedostatka novih udžbenika bila je ukinuta nastava istorije i umesto nje učenici su jedan čas nedeljno slušali predavanje o narodnooslobodilačkoj borbi i to na osnovu partizanske štampe i odgovarajuće literature o narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji.

Maternji jezik se takođe izučavao na osnovu literature iz NOB-a (dela Vladimira Nazora, Branka Ćopića, Ivana Gorana Kovačića, Rodoljuba Čolakovića, Radovana Zogovića, Čedomira Minderovića, Jovana Popovića i drugih), a isto tako i na osnovu dela naših najpoznatijih slobodarskih književnika kakvi su bili: Petar Petrović Njegoš, Jovan Jovanović Zmaj, Ivan Mažuranić, Aleksa Šantić i drugi.

Za nastavu zemljopisa karakteristično je da se više nije izvodila prema ranijoj podeli Jugoslavije na banovine, već prema federalnim i autonomnim jedinicama (Srbija, Hrvatska, Slovenija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Boka, Makedonija, Vojvodina, Dalmacija, Istra, Slovenačko primorje, Koruška, Sandžak, Kosovo i Metohija).

I pored toga što u prvo vreme još nisu bile otvorene škole sa mađarskim i rumunskim nastavnim jezikom, bilo je predviđeno da se u svim odeljenjima nacionalnih manjina nastava izvodi na maternjem jeziku po važećem nastavnom programu, s tim što se od trećeg razreda u ovim odeljenjima učio i srpskohrvatski jezik sa tri časa nedeljno.

U svim srednjim školama od stranih jezika izučavao se samo ruski, a u gimnazijama se kao drugi živi jezik učio engleski ili francuski.<sup>7</sup>

Za našu temu je od značaja i podatak da su rad osnovnih škola organizovali i vodili mesni kulturno-prosvetni odbori kao sekcije narodnooslobodilačkih odbora i da su se o materijalnom obezbeđenju škola starali sami organi civilne, jedno vreme i vojne vlasti. Pored obezbeđenja odgovarajućeg školskog prostora, učila i ogreva za škole, poseban problem predstavljao je nedostatak učitelja čiji je broj bio znatno smanjen i to kako zbog pogibija i nasilnog proterivanja jednog dela učitelja od strane okupatora, tako i zbog odlaska prosvetnih radnika u narodnooslobodilačku vojsku i partizanske odrede. Zbog toga se stručni kadar u osnovnim školama u ovo vreme dopunjavao iz redova studenata i svršenih učenika srednjih i stručnih škola. Prilikom njihovog odabira, pored stručne spreme, odlučujuća je bila opredeljenost kandidata za NOP. Na obezbeđenju nastavnog kadra neposredno posle oslobođenja uporedo su radili narodnooslobodilački odbori i komande mesta. Od posebnog je značaja bila uloga sreskih NOO-a bez čije se saglasnosti u Banatu, Bačkoj i Baranji nisu mogli postavljati prosvetni radnici. »Vi ćete najbolje znati ko je čestit čovek, a ko nije, kako se ko držao za vreme okupacije, da li je dostojan da mu se poveri vaspitanje dece ili nije. Zato se ne sme postaviti ni jedan učitelj, niti profesor dok se ne saslušaju vaše mišljenje« — pisao je okružnim i sreskim NOO-ima Glavni NOO Vojvodine. »Prilikom postavljanja nastavnika u prvom redu se mora voditi računa o interesima škole, a interesi nastavnika mogu se uzeti u obzir samo utoliko ukoliko se ne kose sa interesima škole. A interes je škole da u njoj rade narodu odani, čestiti, vredni i sposobni nastavnici i takve treba zaposliti bez obzira da li su već bili u službi ili nisu, da li su bili otpušteni ili penzionisani, da li su rođeni u Voj-

vodini ili ne, a one koji će u školi biti štetni nećemo postavljati pa ma koliko godina službe imali.«<sup>8</sup>

Osim toga, sreski narodnooslobodilački odbori su u interesu političkog i stručnog osposobljavanja učitelja, za one koji su stajali po strani NOP-a organizovali poseban politički rad, a za nekvalifikovane kurseve za stručno i pedagoško osposobljavanje. Prvi takav kurs je, na inicijativu Okružnog NOO-a za istočni Srem, a po odobrenju GNOOV-a, počeo da radi 25. septembra 1944. u Miškovcima (danas Subotičte) u Sremu.<sup>9</sup> On je dao lepe rezultate i osposobio je 20 novih učitelja, ali time još ni izbliza nisu bile zadovoljene potrebe za učiteljskim kadrom u pokrajini. Zbog toga je Glavni NOO Vojvodine već u novembru iste godine doneo odluku da se obrazuju novi učiteljski kursevi, a po odluci Vojne uprave za BBB, njima su bili obuhvaćeni i kandidati sa ove teritorije. Prema školskoj spremi kandidata istovremeno su obrazovana tri kursa: »A« kurs za svršene učenike četvrtog razreda učiteljske škole, u trajanju od dva meseca; »B« kurs za učenike koji su završili tri razreda učiteljske škole ili osam razreda gimnazije, u trajanju od šest meseci i tromesečni »C« kurs za učenike koji su završili najmanje četiri razreda srednje škole.

Nastava na sva tri kursa otpočela je 10. januara 1945. u Vrbasu i konačni rezultati bili su: 132 svršena učitelja, od koji 82 diplomirana i 56 pomoćnih.<sup>10</sup>

Po ugledu na ove, Prosvetno odeljenje GNOOV-a organizovalo je u Senti kurs za učitelje u mađarskim školama. Kurs je počeo da radi 23. maja i to na mađarskom nastavnom jeziku, a po programu »B« kursa iz Vrbasa.<sup>10a</sup>

Kasnije, kada je nastavni kadar uglavnom bio obezbeđen, prva briga narodnih vlasti bilo je unapređenje nastave u osnovnim i drugim školama. U tom cilju Predsedništvo GNOOV-a je donelo odluku da se u vreme od 1. do 12. avgusta 1945. u Novom Vrbasu održi tečaj za nastavne instruktore i profesore pedagoške grupe predmeta u učiteljskim školama.<sup>11</sup>

Kao što se vidi školstvo i svi problemi iz domena prosvete bili su u neposrednoj nadležnosti nove narodne vlasti, koja je uspevala da ih na vreme i bez odlaganja rešava uporedo sa čitavim nizom drugih pitanja, vezanih za obnovu privrednog i kulturnog života u tek oslobođenoj Vojvodini.

Najvažnije karakteristike prosvetne politike Glavnog NOO Vojvodine posle oslobođenja najvećeg dela vojvođanske teritorije, a posebno nakon ukidanja Vojne uprave za BBB (27. januar 1945.) i preuzimanja vlasti u sve tri njene oblasti, bile su: 1. širenje fronta obrazovanja i vaspitanja naroda; 2. obuhvatanje sistemom obrazovanja pripadnika svih naroda i narodnosti; 3. brzo osposobljavanje stručnih kadrova za potrebe privrede i društva.

Obrazovanje i vaspitanje naroda podrazumevalo je otvaranje osnovnih škola za decu i analfabetskih tečajeva za odrasle. Međutim imajući u vidu otežane — ratne uslove, GNOOV nije insistirao na obaveznom otvaranju osnovnih škola, ali je zato preporučivao raznovrstan vanškolski rad s decom. U cilju zaštite učenika i uči-

telja u mestima sa već otvorenim školama predlagao je izvođenje nastave u kasnim popodnevnim časovima, kada su iznenadni napadi neprijatelja i bombardovanja sela i gradova bili manje mogući. Pored ovih, posebno je značajno uputstvo GNOOV-a kulturno-prosvetnim odborima da u pogledu nastave u novoootvorenim školama ne čine nikakve »pokuse« s modernim metodama, već da učenicima pruže osnovna znanja iz prirodnih nauka, geografije i savremenih događaja, »nadovezujući se koliko je to moguće na slobodarske tradicije naših naroda«.<sup>12</sup>

Za godinu i po dana postojanja i rada Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine uz sve teškoće, prouzrokovane borbama za konačno oslobođenje zemlje, prosvetna aktivnost narodnih vlasti nije prestajala, naprotiv, dobila je još veći i širi zamah. Oslobođenjem najvećeg dela Pokrajine ta aktivnost dobija potpuniji sadržaj a u skladu s tim i novu orijentaciju. Prema odluci GNOOV-a sreski KPO-i u novembru 1944. pretvaraju se u odseke narodnooslobodilačkih odbora i deluju preko četiri odeljka: za opštenarodno prosvetavanje, za škole, za kulturu i za administraciju. Zahvaljujući ovakvoj organizaciji u Vojvodini se skoro svakog dana povećavao broj osnovnih škola, produžnih škola za pionire i analfabetskih tečajeva. U selima i gradovima održavala su se »predavanja za narod« i kulturno-umetničke priredbe, izdavale su se zidne novine, otvarani su domovi kulture, biblioteke i čitaonice.<sup>13</sup>

Značajnu novinu u izgradnji novog prosvetnog sistema predstavljale su niže gimnazije, koje su se krajem decembra 1944, posle odluke Vojne uprave i GNOOV-a o ukidanju građanskih škola<sup>14</sup> počele otvarati širom Vojvodine. Uporedo sa ovim otvaraju se i više gimnazije i to uglavnom u mestima u kojima su postojale i do rata. U Sremu je najpre počela da radi gimnazija u Rumi, u Banatu u Beloj Crkvi, zatim u Kikindi, Petrovgradu i Pančevu. U Bačkoj je zbog blizine fronta otvaranje gimnazija nešto kasnilo, ali su do kraja februara 1945. otvorene gimnazije u Subotici, Senti, Bečeju, Somboru i Novom Sadu.<sup>15</sup> S obzirom na to da je nova prosvetna politika svojom demokratičnošću omogućavala školovanje dece i omladine iz svih socijalnih sredina, broj učenika u osnovnim i srednjim školama bio je veći od predratnog.

Od posebnog je značaja bilo otvaranje gimnazija i srednjih škola na jezicima narodnosti ili samo paralelnih odeljenja u školama sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom, čime se potvrđivao u NOR-u proklamovani princip ravnopravnosti. Tako je u Vojvodini u školskoj 1944/45. godini, tj. još pre završetka drugog svetskog rata, radilo 15 potpunih gimnazija sa nastavnim srpskohrvatskim jezikom, tri sa mađarskim i jedna sa slovačkim. Nepotpunih gimnazija sa srpskohrvatskim jezikom bilo je 19, sa mađarskim četiri i po jedna sa rumunskim i rusinskim nastavnim jezikom. Za Rusine u Vojvodini ovo je bilo prvi put da su dobili srednju školu na svom jeziku. U svim ovim gimnazijama bilo je ukupno 24.602 učenika i 632 nastavnika.

Od srednjih škola Vojvodina je u ovo vreme imala i četiri učiteljske škole od kojih tri sa srpskohrvatskim i jednu sa rumun-

skim jezikom. Radile su i tri muzičke škole sa ukupno 570 učenika.<sup>16</sup>

U osnovnoj školi se takođe primenjivao princip učenja na maternjem jeziku, tako da se od ukupno 2.555 odeljenja u 1.723 nastava izvodila na srpskohrvatskom, u 573 na mađarskom, u 146 na slovačkom, u četiri na češkom, u 74 na rumunskom i u 34 na rusinskom jeziku. Osim ovih, postojala je i jedna osnovna škola (210 učenika) u kojoj se nastava slušala na bugarskom nastavnom jeziku, a do povratka slovenačkih izbeglica radila je i škola sa slovenačkim nastavnim jezikom. Takođe je bilo otvoreno i više osnovnih i nekoliko srednjih škola i dečjih domova za decu iz zagrebačke i slavonske oblasti, koja su zajedno sa ostalim izbeglicama u januaru 1945. evakuisana u ove krajeve.<sup>17</sup>

Orijentacija GNOOV-a na proširenje stručnog obrazovanja odnosno na otvaranje većeg broja stručnih škola proizlazila je kako iz malog broja stručnih kadrova iz predratnog perioda tako i iz velike potrebe za stručnjacima ovakvog profila u periodu obnove i podizanja ratom razorene privrede. Polazeći od ovoga Glavni NOO Vojvodine je otvaranju stručnih škola posvetio posebnu pažnju, starajući se kako o obezbeđenju nastavnog kadra, školskog prostora, potrebnih učila, tako i o upisu što većeg broja učenika u ove škole. U tom cilju on donosi Odluku o otvaranju tromesečnih pripremnih kurseva za upis u srednjotehničke škole. Ove kurseve su mogli pohađati učenici koji su sa uspehom završili bar dva razreda gimnazije, građanske ili zanatske škole, zatim učenici koji su imali šest razreda osnovne škole ili stručnu produžnu (šegrtsku) školu, kao i stručni radnici (zidari, tesari, mehaničari, mašinsti, elektromonteri i drugi), pod uslovom da su iz računice raspolagali znanjem koje je odgovaralo ovim školama.<sup>18</sup> Istovremeno, da bi sprečio eventualno osipanje učenika iz stručnih škola i njihovo prelaženje u škole opšteobrazovnog tipa GNOOV u svojoj Odluci o ukidanju građanskih škola i otvaranju nižih gimnazija jasno i nedvosmisleno kaže: »Pošto su našoj zemlji potrebni stručnjaci, ne smeju se davati nikakve pogodnosti za prelaz iz stručnih škola u škole opšteg obrazovanja. Zato ko želi da pređe iz neke stručne škole u školu opšteg obrazovanja ili u učiteljsku školu ima da polaže sve ispite, kao i da nema te stručne škole«.<sup>19</sup>

Među prvim stručnim školama otvorena je (novembra 1944.) Muška zanatska škola u Vršcu, a u februaru 1945. upis učenika obavila je i Trgovačka akademija u Novom Sadu. U prvoj polovini aprila, a prema odluci Predsedništva GNOOV-a, osnovane su tehničke srednje škole u Novom Sadu i Petrovgradu. Zbog nedostatka stručnog predavačkog kadra odlučeno je da nastava u ovim školama za prve dve generacije traje samo dve godine, tj. po šest meseci za svaki razred. Značajno je napomenuti da su sve stručne škole bile pod vrhovnim nadzorom GNOOV-a i pod neposrednim rukovodstvom njegovog građevinsko-tehničkog odeljenja.<sup>20</sup>

Poljoprivredni karakter Pokrajine nametao je organima vlasti posebnu brigu oko osposobljavanja poljoprivrednih stručnjaka.

Zbog toga je Predsedništvo GNOOV-a na sednici od 13. aprila 1945. usvojilo Pravilnik o organizaciji i radu poljoprivredne škole, prema kome se u Vojvodini pred kraj rata počinju otvarati prve poljoprivredne škole. Skoro istovremeno osnovano je pet srednjih poljoprivrednih škola i to: srednja vinogradarsko-voćarska i povrtarska škola u Viršcu, srednje poljoprivredno-stočarske škole u Srpskoj Crniji, Adi i Subotici i srednja vinogradarsko-voćarska u Iloku. Na konkurs za upis u ove škole mogli su se javiti kandidati sa četiri razreda gimnazije, pa čak i sa tri, ukoliko su za vreme rata bili ometeni u školovanju. Nastava je u svim školama počela u aprilu i za sve učenike bio je obezbeđen besplatan internat.<sup>21</sup>

Međutim, kako se obnavljanje poljoprivrede, industrije, zanatstva i trgovine nije moglo odlagati zbog očekivanja novoškolo-  
vanih stručnjaka, narodne vlasti su, istovremeno sa otvaranjem stručnih škola, prišle »skraćenom«  
pripremanju stručnih kadrova putem raznih kurseva: traktorskih, zidarskih, kovačkih, tesarskih i drugih.

Uporedo sa proširenjem mreže osnovnih, srednjih i stručnih škola, GNOOV je radio na objedinjavanju i usmeravanju čitavog kulturno-prosvetnog života u Pokrajini. O tome svedoči Pravilnik o privremenoj organizaciji prosvetne službe, usvojen na sednici Predsedništva GNOOV-a od 17. februara 1945. godine<sup>22</sup> Njime je bila regulisana i tačno precizirana kulturno-prosvetna delatnost u sve tri vojvođanske oblasti. Po njemu je ukupnim prosvetnim, vaspitnim i kulturnim radom u Vojvodini (sem više i stručne nastave) rukovodilo Prosvetno odeljenje GNOOV-a, koje se u početku delilo na tri odseka: opšti, kulturno-prosvetni i nastavni. Kasnije je bio uspostavljen sekretarijat i personalni odsek.

U nadležnosti Opšteg odseka, pored administracije čitavog odeljenja, spadala je: evidencija škola, učenika, nastavnog osoblja i školskih zgrada, zatim evidencija vanškolskih kulturno-prosvetnih ustanova i udruženja, domova kulture, školskih fondova i zadužbina, tečajeva i tečajaca, kao i svih edicija. Ovaj Odsek je odobravao svaku vrstu odsustva i bolovanja licima koja je postavljao GNOOV i nad istima imao i pravo pokretanja disciplinskog postupka.

Kulturno-prosvetni odsek je podsticao kulturne inicijative u narodu i izdavanje popularne štampe, književnih, umetničkih i naučnih dela. U njegovoj nadležnosti bili su: domovi kulture, biblioteke, čitaonice, narodni univerziteti, analfabetski tečajevi, tečajevi stranih jezika, muzičke i umetničke škole, muzeji, kulturno-istorijski spomenici, zatim pozorišne diletantske grupe, horovi, orkestri, fizička kultura i šah. Ovaj odsek je, osim toga, bio organizator, pa čak i inicijator saradnje školskih i drugih kulturno-prosvetnih ustanova kao što su, na primer, bila udruženja književnika, umetnika ili naučnih radnika.

Svi poslovi pedagoško-didaktičke prirode u zabavištima, osnovnim školama, gimnazijama, učiteljskim školama i svim tečajevima u delokrugu ovih škola spadali su u nadležnost nastavnog odseka. Posebno, ovaj odsek se starao o nastavnom planu i progra-

mu pomenutih škola, o formi i izradi školskih administrativnih knjiga i formulara za školska dokumenta, a takođe i o nastavnim sredstvima (udžbenicima i školskoj lektiri), o evidenciji pedagoških edicija i o izdavanju raznih uputstava. U nadležnosti nastavnog odseka bilo je i priznavanje školskih kvalifikacija, otvaranje i zatvaranje škola i odeljenja, zatim postavljanje, premeštanje, otpuštanje i penzionisanje nastavnih instruktora, inspektora, direktora, upravitelja i nastavnika svih područnih škola, kao i odobranje stipendija za slušaoce viših škola (filozofski fakultet, viša pedagoška škola i konzervatorijum).

Rad u Prosvetnom odeljenju GNOOV-a obavljali su: načelnik odeljenja, tri (kasnije pet) šefova odseka i potrebno pomoćno osoblje.

Pri rešavanju opštih kulturno-prosvetnih pitanja i opštih pitanja školske prakse Prosvetno odeljenje se za mišljenje i predlog moglo obratiti Prosvetnom savetu Vojvodine u koji su ulazili iskusni prosvetni i javni radnici.

Obrada konkretnih planova i programa, kao i izrada udžbenika, poveravala se posebnim komisijama koje je imenovalo Prosvetno odeljenje GNOOV-a.

Skoro identična sa ovom — pokrajinskom organizacijom kulturno-prosvetne delatnosti, bila je okružna i sreska mreža kulturno-prosvetnih organa, s tim što je kulturno-prosvetnim radom u okrugu rukovodio prosvetni odsek okružnog narodnooslobodilačkog odbora, a u srezu prosvetni odeljak sreskog NOO-a.

Od kulturno-prosvetnih pitanja u delokrug mesnih narodnooslobodilačkih odbora spadala su sva pitanja materijalnog i moralnog potpomaganja kulturno-prosvetnog rada u mestu, materijalno izdržavanje škola (zgrade, ogrev, svetlo, knjige, pribor), nabavka đачkih udžbenika i drugog đачkog pribora, materijalno pomaganje školskih internata i stipendije odličnim i vrlo dobrim učenicima.

Iz svega što smo rekli o njegovoj prosvetnoj politici može se zaključiti da je Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine, zajedno sa nižim organima narodne vlasti, vodio stalnu i kontinuiranu brigu o obrazovanju, vaspitanju i kulturnom uzdizanju mladih. Demokratizacijom obrazovanja omogućio je školovanje deci iz svih socijalnih sredina i time doprineo znatnom povećanju broja učenika i proširenju školske mreže. Zatim, GNOOV se zalagao za ostvarivanje nacionalne ravnopravnosti u oblasti obrazovanja i relativno kratko vreme na tom planu postigao je vidne i značajne rezultate. Posebnu pažnju GNOOV je, kao što smo videli, posvetio stručnom obrazovanju, odnosno, podizanju kadrova za velike zadatke obnove. Uz sve to, on je nastojao da adekvatnim i konkretnim merama u nastavne sadržaje ovih škola i čitavog školskog sistema ugradi promene koje je donela sama revolucija — ideološko-političku usmerenost obrazovanja.



## NAPOMENE

<sup>1</sup> *Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine 1943—1945*, Građa za istoriju Vojvodine, knj. 12, izbor i objašnjenja Jelena Popov, Novi Sad, 1977, 42—43 (dalje u tekstu: Glavni NOO Vojvodine 1943—1945)

<sup>2</sup> Navedeni podaci su uzeti iz albuma *Vojvodina u borbi*, Novi Sad 1963, 453. Opširnije vid. dr Radoslav Čurić, *Prosvetna i kulturna aktivnost tokom narodnooslobodilačkog rata u Vojvodini*, Novi Sad 1969, 69—75

<sup>3</sup> Radoslav Čurić, n.d. 106—111

<sup>4</sup> Na osnovu Uputstva za rad u osnovnim narodnim školama i nastavnog programa Prosvetnog oseka AVNOJ-a, grupa prosvetnih radnika je od jula 1943. radila na nacrtu nastavnog programa za škole u oslobođenom Sremu. U grupi su bili: Petar Mirić, Sretenije Zorkić, Velimir Sokolović, Miloš Vojnović i Vlada Divljak. Okružni NOO za istočni Srem je prihvatio njihov predlog i posle javnog razmatranja na konferenciji prosvetnih radnika (septembra 1943. u Miškovcima) uz sve dopune i izmene, nacrt je od strane Okružnog NOO za istočni Srem bio propisan kao obavezni nastavni program za sve partizanske škole na oslobođenoj teritoriji Srema. — Radoslav Čurić, n.d. 80, 182—184

<sup>5</sup> Interesantno je da se u pomenutom nastavnom programu nigde ne pominje istorija niti veronauka, a pouzdani izvori za objašnjenje njihovog izostavljanja još nisu pronađeni. Neke pretpostavke o ovome izneo je dr Radoslav Čurić u pomenutoj knjizi na stranicama 80—83. U istoj knjizi R. Čurić je u vidu priloga objavio nastavni program za škole u Sremu i nastavni program Prosvetnog oseka AVNOJ-a (str. 180—184).

<sup>6</sup> AV (Arhiv Vojvodine), VU br. 17/1944; AV, GNOOV, Odeljenje za prosvetu br. 689/1945

<sup>7</sup> Isto.

<sup>8</sup> *Glavni NOO Vojvodine 1943—1945*, 154

<sup>9</sup> Radoslav Čurić, n.d. 84—97

<sup>10</sup> Isto, 143—146; AV, VU, Prosvetno odeljenje br. 131/1944

<sup>10a</sup> *Glavni NOO Vojvodine 1943—1945*, 313

<sup>11</sup> Odluku o održavanju tečaja je Predsedništvo GNOOV-a na sednici od 23. juna 1945. — AV, GNOOV, Predsedništvo br. 1007/45; *Glavni NOO Vojvodine 1943—1945*, 451

<sup>12</sup> *Glavni NOO Vojvodine 1943—1945*, 44—47

<sup>13</sup> Radoslav Čurić, n.d. 98—99

<sup>14</sup> Ova odluka je publikovana u zborniku dokumenata — *Glavni NOO Vojvodine 1943—1945*, 157—160

<sup>15</sup> Isto, 173, 200, 271—274

<sup>16</sup> Jelena Popov, *Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine 1943—1945, Istraživanja*, Novi Sad 1974, 390—391

<sup>17</sup> Isto; Radoslav Čurić, n.d. 122—124

<sup>18</sup> Polaznici ovih tečajeva radili su po sledećem planu i programu:

— srpskohrvatski jezik	3 časa	nedeljno
— istorija naše narodnooslobodilačke borbe	2	„
— zemljopis	2	„
— biologija	1	„
— fizika	6	„
— hemija	4	„
— matematika	12	„
— crtanje	4	„

*Glavni NOO Vojvodine 1943—1945*, 160

<sup>19</sup> Isto, 159

<sup>20</sup> Radoslav Čurić, n.d. 115—117; *Glavni NOO Vojvodine 1943—1945*, 336

<sup>21</sup> *Glavni NOO Vojvodine 1943—1945*, 337—343; Radoslav Čurić, n.d. 136—137

<sup>22</sup> *Glavni NOO Vojvodine 1943—1945*, 220—224

THE POLICY OF THE CENTRAL NATIONAL LIBERATION  
COMMITTEE OF VOJVODINA ON EDUCATION 1943—1945

During the National Liberation War and revolution parallel with the armed struggle against occupying forces and quislings, there was the cultural and education activity of the People's Liberation Movement. At the First Session of the Antifascist Council of National Liberation of Yugoslavia (Bihać, November 26th and 27th, 1942) as part of the elections to the Executive Council, an Education Section was formed among others. At the suggestion of this section as early as December 25th the Antifascist Council of National Liberation of Yugoslavia passed important decisions which created the foundations of a new education policy and specified concrete assignments in the field of education activity. On the basis of a directive that the activity of schools should be immediately organised on liberated territories and that a widespread activity should be carried out for the education of the people, cultural and education activity came to have a greater importance.

In Vojvodina, or more specifically, in Srem, in the autumn of 1943, cultural and education committees were formed as part of local, district and later regional National Liberation Committees and these unified and co-ordinated the efforts of all the organisations in the field of education and culture. Under their guidance, the so-called »partisan« elementary schools began to operate on the liberated and semi-liberated territories by the end of 1943.

On the territories of Banat, Bačka and Baranja, for a short time (October 1944 — Januar 1945), the education policy was formulated by Military Government, that is to say, by its Department for Education. With the termination of the activity of the Military Government, the activity of cultural and education committees on the entire territory of Vojvodina was unified by the Central National Liberation Committee of Vojvodina, that is to say, by its Department for Education. By the end of the war, in almost all the towns and villages, elementary schools began functioning, and in some grammar schools and secondary vocational schools were opened, along with numerous cultural institutions: libraries, cultural centres, adult education centres, theatres and others.

The most important characteristics of the education policy of the Central National Liberation Committee of Vojvodina, following the liberation of the greater part of the territory of Vojvodina, and particularly after the termination of the Military Government for Banat, Bačka and Baranja (January 27, 1945), and the taking over of authority in all of these three Vojvodina regions, were: 1. broadening the scope of the education of the people, 2. inclusion of the members of all the nations and nationalities by the education system, and, 3. the speedy training of professionals for the needs of society and economy.